A GREEK-TURKISH ANTAGONISM UNDER THE AUSPICES OF THE LAUSANNE TREATY

Corina-Maria Lenard
Assist., PhD., "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract:This paper investigates the League of Nations` reports from the Greek perspective in the eye of the population exchange from 1923. Known as an indissoluble phenomenon connected to the Treaty of Lausanne, the Greek-Turkish exchange of population might be considered the last chapter of the war treaties series after the First World War. Despite the fact that this subject has been analyze so far with some superficiality in the Romanian historiography, the centenary of the treaty which is approaching more and more, make us to reconsider the international contemporary political debates of the protection of ethnic minorities and their rights.

Keywords: Minorities, treaty, exchange of population, diplomacy, League of Nations.

Definirea identității proprii în raport cu ,,celălalt", fie politică, etnică, lingvistică sau religioasă, a constituit o caracteristică umană persistentă în evoluția istorică de-a lungul veacurilor. Tocmai din prisma acestei idei, succinta lucrare își propune să traseze o schiță antagonică greco-turcă, drept produs al unui context international zbuciumant, pe fundalul încheierii primei experiențe mondiale a războiului precum și disoluției unui imperiu colosal: Imperiul Otoman.

Practica expulzării unei populații rivale, nu este însă una recentă. Dacă analizăm cuprinsul textelor biblice, putem sesiza că, încă din cele mai străvechi timpuri, expulzarea populațiilor survenea în urma necesității de eliberare a teritoriilor supuse amenințării elementului străin[1], nefiind nicidecum un fenomen istoric pur modern.

Convenirea schimbului de populații dintre Grecia și Turcia, în urma acordului de la Lausanne din 30 ianuarie 1923, succede evenimentelor înfrîngerii armatei grecești în Asia Mică din 1922 și victoriei turcilor, impunînd o ,,purificare etnică" legalizată a celor două popoare. Întregul fenomen, a presupus includerea creștinilor ortodocși greci din Anatolia și a musulmanilor din Rumelia și a cuprins circa două milioane de locuitori[2].

Precedente ale schimburilor de populații din Imperiului Otoman

Imperiul Otoman s-a clădit încă de la începuturile sale pe un mecanism eterogen al populației, creînd o organizare specifică și distinctă corespunzătoare fiecărui grup etnic al imperiului. Astfel, în ceea ce-i privea pe creștini, aceștia au fost organizați în ,,millet-uri", comunități național-religioase, aflate sub jurisdicția Patriarhatului Ortodox din Constantinopol[3]. Totuși, această formulă inedită organizatorică nu a reușit să mențină în termen lung unitatea imperiului. De altfel, istoria Imperiului Otoman s-a caracterizat prin frecvente migrații care au contribuit la eterogenitatea Balcanilor, în termenii limbii, religiei și a originii acestora[4]. Poate cea mai importantă caracteristică a grupurilor etnice numeroase din

[1]Renée Hirschon, *Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey*, Berghahn Books, New York, 2003, p. 23.
[2]Ayşe Kadıoğlu, E. Fuat Keyman, *Symbiotic Antagonisms. Competing Nationalism in Turkey*, The University of Utah Press, Salt Lake City, 2011, p. 40.
[3]Kemal H. Karpat, *Studies on Turkish Politics and Society*, Brill, Leiden, 2004, p. 526.
[4] Hans Vermeulen, Martin Baldwin-Edwards, Riki van Boeschoten, *Migration in the Southern Balkans: From Ottoman Territory to Globalized Nation States*,Springer Cham Heidelberg, New York, 2015, p. 3.

BDD-A27942 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:03 UTC)

Imperiu, precum greci, turci, bulgari, sîrbi, albanezi, evrei, a fost tocmai aceea că grupurile minoritare nu au locuit neapărat în teritorii separate, ci mai degrabă amestecate, cum a fost cazul Macedoniei și al Traciei.

Dacă ne referim la antagonismul greco-turc, problematica își are rădăcini pregnante încă din Antichitate. Nu ne este necunoscut astăzi faptul că Grecia Antică nu a avut frontiere, nefiind un stat mărginit ci o totalitate de orașe-state care împărtășeau aceleași valori, cea mai importantă fiind limba. Frontiere elenismului antic erau ghidate de frontierele limbii. Practic, prin intermediul coloniilor, grecii s-au răspîndit în jurul Mării Ionice și a coastelor din Asia Mică sau de-a lungul Mării Negre[5]. Ulterior, în perioada creștină, Anatolia a reprezentat centrul lumii bizantine, inima imperiului Roman de Răsărit. Influența greacă din Imperiului Bizantin a făcut din Constantinopol capitala creștinismului, Biserica Ortodoxă ajungînd să se definească prin cultura greacă[6]. Odată cu prăbușirea Constantinopolului din 1453, un număr semnificativ de creștini au fost convertiți la islam. Cultura greacă se va restabili însă în secolele XVIII-XIX, cînd puterea grecilor a crescut considerabil prin intermediul activităților comerciale întreprinse, redevenind o categorie socială prosperă în Imperiul Otoman. O particularitate importantă a aceastei perioade a fost de asemenea și succesul luptei naționale purtate de către greci în timpul anilor 1820-1830, ducînd la crearea Regatului Grec independent, urmată de obținerea independenței Serbiei, Muntenegrului și a României. Toate acestea au creat un context politic prielnic rivalităților naționaliste, stimulînd persecuțiile și încurajînd emigrarea unor grupuri minoritare[7]. Totuși, încă dinainte de avîntul naționalismului, Balcanii începuseră proceusl de scindare între musulmani și creștini. Ba mai mult, implicit unitatea creștină a început să se destrame odată cu înființarea Bisericii Naționale Greci din 1833, devenind rapid un instrument folosit în lupta de eliberare națională bulgară[8].

De asemenea, secolul XIX a fost totodată secolul ostilităților dintre minoritățile din Balcani. Exodul musulmanilor a fost influențat de formarea celor două state-națiuni Grecia și Serbia din anii 1830-31. La scurt timp de la formarea sa Serbia urma să le interzică musulmanilor să mai locuiască în mediul rural, fiind treptat excluși și din spațiul urban, eliminînd practic segmentul musulman semnificativ din rîndul populației sale. Treptat, populația civilă musulmană a devenit o victimă a atacurilor sistematice sîrbe.

Totuși, ,,Curățarea etnică" a Balcanilor a atins cotele maxime în timpul Războaielor Balcanice din 1912-1913, cînd fostele teritorii otomane din Balcani au fost împărțite între statele balcanice rivale. Războiul statelor balcanice, Muntenegru, Bulgaria, Serbia și Grecia împotriva Imperiului Otoman (1912) și în final una împotriva celeilalte (1913) a coincis cu un război al uciderii populației opoziției, în mare parte civili. Se apreciază că în timpul celor două războaie circa 500.000 de musulmani refugiați și peste un milion și-au pierdut viața[9]. Cert este că cele două războaie balcanice, au fost în esență un amalgam al luptelor, distrugerii așezărilor și masacrarea populației musulmane. Consecințele acestor războaie au fost profunde: după mai bine de cinci veacuri, dominația otomană asupra Balcanilor se sfîrșea[10].

---

[5] Michael Llewellyn Smith, *Ionian Vision: Greece in Asia Minor*, 1919-1922, Hurst & Company, London, 1998, p. 21.

[6] *Ibidem*, pp. 23-24.

[7] Umut Özsu**,** *Formalizing Displacement: International Law and Population Transfers*, University Press, Oxford, 2015, p. 5.

[8] Hans Vermeulen, Martin Baldwin-Edwards, Riki van Boeschoten, *op.cit.*,p. 6.

[9] http://ieg-ego.eu/en/threads/europe-on-the-road/forced-ethnic-migration/berna-pekesen-expulsion-and-emigration-of-the-muslims-from-the-balkans, accesat ultima dată online în 29.01.2018.

[10] Vezi: James Pettifer, *War in the Balkans: Conflict and Diplomacy before World War I*, I.B Tauris & Co. Ltd, London, 2016.

BDD-A27942 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:03 UTC)

Drept consecință, începînd cu Războaiele Balcanice pînă la finele Primului Război Mondial, s-au făcut eforturi sistematizate de omogenizare a populațiilor, precum încreștinări, islamizări și asimilări forțate, expulzări ori masacre. Un exemplu elocvent în acest sens este acordul bilateral de schimb de populații între Imperiul Otoman și Bulgaria conform Tratatului de Pace de la Adrianopol din 1913. Acesta a reprezentat un prim acord interguvernamental de schimb de populații dintre cele două, limitîndu-se la regiunile de frontieră și la circa 20.000 de familii (bulgari și musulmani)[11]. De asemnea, conform Tratatului de la București din 1913, Macedonia a fost divizată între Grecia, Serbia și Bulgaria. Macedonia devenea astfel, încă de la finele secolului XIX, un puternic centru de dizidență a Imperiului Otoman.

Un alt moment delicat din istoria Imperiului Otoman a fost fără doar și poate episodul armean din 1915. Considerat la nivel juridic internațional drept un genocid ordonat de către administrația otomană, acesta a reprezentat o exterminare în masă a circa un milion și jumătate de armeni deopotrivă femei, copii sau vîrstnici[12]. Episodul negativ din istoria imperiului a fost realizat pe fundalul evenimentelor din timpul Primului Război Mondial și a crizei interne a administrației otomane. Acestui eveniment i-a succedat de asemenea și dizolvarea Patriarhatului Armean din Constantinopol din anul următor[13].

Conflictul greco-turc iscat în urma Primului Război Mondial avea să ducă la semnarea Armistițiul de la Mudanya, din octombrie 1922, prin care se punea capăt ostilităților. Practic, prin acest acord Grecia ceda în favoarea Turciei Tracia Răsăriteană, aceasta obținînd drepturi absolute asupra Constantinopolului. Problematica minorităților rămînea însă intangibilă, Marea Adunare Națională turcă luînd în considerare o „purificare etnică" sau un exod în masă a populației grecești din Tracia de Est drept binevenită. Acest success de la Mudanya, le-a oferit turcilor o aură optimistă în ceea ce privea deschiderea unei noi Conferințe la Lausanne. În contrast, pentru Grecia, Mudanya a simbolizat confirmarea statutului de națiune învinsă. În realitate însă, adevăratele victime au fost creștinii, care la aflarea veștii că teritoriile intrau sub ocuparea turcilor, și-au abandonat casele și s-au refugiat în Grecia.

Iar de aici a fost doar un mic pas în realizarea unui schimb de populații între Grecia și Turcia. De menționat este faptul că acest acord mutual de expulzare, nu s-a bazat pe considerente lingvistice sau etnice, ci pe identitatea religioasă, cuprinzîndu-i pe aproape toți creștinii-ortodoxi cetățeni ai Turciei, precum și cea mai mare parte a cetățenilor musulmani ai Greciei, estimîndu-se la circa două milioane de persoane.

Fundalul istoric al schimbului de populații greco-turc s-a cristalizat în jurul Războiului turc de Independență. După eliberarea orașului Smyrna, abolirea Imperiului Otoman și formarea noului stat turc sub conducerea lui Mustafa Kemal, noi problematici apăreau, în special odată cu schimbarea administrației și a refacerii demografice a orașelor, multe dintre ele fiind abandonate. În contrast, în cazul Greciei, în urma Războaielor Balcanice aceasta aproape că și-a dublat teritoriile, iar populația sa a crescut considerabil. În urma încheierii Primului Război Mondial cea mai mare populație etnică cuprinsă în teritoriile anexate era reprezentată de musulmani, dar care nu erau neapărat etnici turci.

În pofida faptului că acest schimb de populații a căpătat în decursul timpului o abordare „coloristică" negativă, acesta a reprezentat în fond un rău necesar. Recognoscibil este faptul că schimbul greco-turc de populații a constituit un element esențial în clădirea noii identități turce și formarea statului național. Drept consecință, prin acest fenomen noua Republică Turcă s-a clădit pe o bază relativ omogenă a populației sale, construită în jurul

[11]http://ieg-ego.eu/en/threads/europe-on-the-road/forced-ethnic-migration/berna-pekesen-expulsion-and-emigration-of-the-muslims-from-the-balkans, accesat ultima dată online în 29.01.2018.

[12] Göçek Fatma Müge, *Denial of violence : Ottoman past, Turkish present and collective violence against the Armenians, 1789–2009*,Oxford University Press, 2015, p. 1.

[13] Raymond Kevorkian, *The Armenian Genocide: A Complete History*, I.B. Taurius & Co Ltd, New York, 2011, p. 4.

BDD-A27942 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:03 UTC)

elementelor lingvistice și religioase. Și nu în ultimul rînd, Grecia s-a bucurat de un cîștig economic semnificativ, căci noii-veniți erau preponderent antreprenori stimulînd economia elenă. Și desigur, nu trebuie să omitem influențele culturale care s-au transmis și întrepătruns, pornind de la noi tradiții culinare, artistice și chiar religioase.

O perspectivă elenă asupra schimbului de populații

Pentru a facilita această migrație Liga Națiunilor nu doar că a urmărit îndeaproape fenomenul, ci s-a asigurat că acesta se va desfășura în condiții optime. Astfel, Înaltul Comisar pentru Refugiați, Fridtjof Nansen, a fost însărcinat de Liga Națiunilor cu observarea schimbului de populații. Conform unei scrisori ale lui Nansen către Liga Națiunilor, acesta amintea de ajutorul oferit refugiaților, incluzînd alimente și transport puse toate gratuit la dispoziția acestora: „I dispatched 200 tons of flour, bought with the funds placed at my disposal by the Assembly of the League, to Smyrna. I also provided transport for a number of Turkish refugees from Constantinople to reach their homes on the shores of Asia Minor in time to carry through the autumn cultivation of their fields”[14].

Urmărind cu interes evenimentele din Orient, Statelor Unite, chiar dacă prezența sa în cadrul dezbateriilor Ligii Națiunilor nu era privită cu bun augur, pleda pentru realizarea unui schimb de populații, considerîndu-l drept unica manieră soluționabilă a divergențelor dintre Grecia și Turcia: ,,The most feasible solution of the problem might possibly be an exchange of Christian and Moslem minorities in Asia Minor. And Greece. The question of the Christian minorities in Europe, particulary in Constantinople, is one of the special interest to this Government and we shall exert appropiate influence for this protection”[15]. Sub aceste auspicii, guvernul American s-a identificat drept fiind un ,,ambasador” al intereselor umanitare creștine din Turcia[16]. Un lucru era cert: ideea schimbului de populații intra în atenția politică europeană. Concret, în urma unor lungi dezbateri din cadrul Societății Națiunilor, debutul anului 1923 părea promițător: Ankara și Atena conveneau pentru prima dată încheierea unei înțelegeri mutuale al cărei unic scop era cel al respectării drepturilor minorităților.

Drept consecință, la data de 30 Ianurie 1923, reprezentanții guvernului turc și elen au convenit prin semnarea Convenției de la Lausanne, soluționarea tensiunilor politice existente prin realizarea schimbului de populații între locuitorii greci de religie musulmană, din teritoriile turce și cei turci de religie greacă-ortodoxă, stabiliți pe teritoriul grec. Se dorea practic crearea unui cadrul legal al acestui schimb inter-etnic, stăruind să diminueze drama umană precum și prejudiciile economice. Cele mai delicate aspecte discutate nu erau celelegate de maniera realizării acestui schimb, ci mai degrabă de consecințele juridice ale acestuia. Transmutarea unei populații presupunea, lăsarea în urmă a numeroase bunuri.Potrivit acordului, s-a convenit existența anumitor excepții al schimbului de populații: ,,Ne seront pas compris dans l ’echange prevu a l’Article premier: *a)* Les habitants grecs de Constantinople;

[14]League of Nations, *Extract from a Report by Dr. Nansen,The Question of Refugees in Greece and Asia Minor*, Document C. 736 (a). 1922, Geneva, 18 November 1922, p. 6. Traducere personală: „Am trimis 200 tone de făină, cumpărate cu fondurile puse la dispoziția mea de către Adunarea Ligii, la Smyrna. De asemenea, am asigurat transportul pentru un număr de refugiați turci din Constantinopol pentru a putea ajunge la casele lor pe țărmurile din Asia Mică în timp pentru a transporta recolta de toamnă a câmpurile lor”.

[15]FRUS, 1923, Volume II, The Secretary of the Ambassador in France (Herrick), 767.68119/511: Telegram, Washington, October 27, 1922, p. 887. ,,Soluția cea mai fezabilă a problemei ar putea fi un schimb de minorități creștine și musulmane din Asia Mică. Și Grecia. Problema minorităților creștine din Europa, în special în Constantinopol, este una de interes special pentru acest guvern și vom exercita o influență adecvată pentru a asigura această protecție”.

[16]*The Lausanne Treaty and the Kemalist Turkey*, Issued by the American Committee for the Independence of Armenia, One Madison Avenue, New York, 1924, p. 55.

BDD-A27942 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:03 UTC)

b) Les habitants musulmans de la Thrace occidentale"[17]. Astfel, nu constituiau subiect al schimbului locuitorii greci ai Constantinopolului și nici locuitorii musulmani ai Traciei de Vest. Erau considerați locuitori greci ai Constantinopolului cei stabiliți aici înainte de 30 octombrie 1918, respectiv locuitori musulmani ai Traciei Occidentale, cei stabiliți înainte de Tratatul de la București din 1913.

Un alt aspect elocvent de menționat era cel legat de transportul minorităților. Cum avea să se desfășoare acesta și sub ce condiții? Pentru a accelera procesul, autoritățile de la Ankara, respectiv Atena, au convenit asigurarea tranzitului în mod gratuit. De asemenea, cei care se aflau în imposibilitatea transportării bunurilor deținute puteau opta pentru o despăgubire din partea statului.

Și totuși, mai persista o singură chestiune: odată ce grecii ortodoxi aveau să părăsească Turcia, ce se va întîmpla cu Patriarhatul din Constantinopol? În urma unor lungi discuții, s-a convenit ca Patriarhatul din Constantinopol să rămînă tot în Constantinopol. Prin declarația lui Ismet Pașa[18] din 10 ianuarie 1923, s-a stabilit recunoașterea statutului internațional al Patriarhatului precum și obligația Turciei de a-i respecta funcționalitatea și de a nu o îngrădi[19].

Practic, doar un singur pas mai era necesar în consfințirea noii ordini regionale: semnarea Tratatului de la Lausanne și de către Marile Puteri. De altfel, Tratatul de pace cu Turcia avea să fie semnat abia șase luni mai tîrziu, la 24 iulie 1923. În conformitate cu articolul 38 se prevedea asigurarea și respectarea din partea guvernului de la Ankara a protecției vieții și libertății tuturor locuitorilor Turciei, indiferent de naștere, naționalitate, limbă, rasă sau religie[20]. Încheierea acordului a reprezentat un succes nu doar pentru spațiul european ci și pentru cel dincolo de ocean. Astfel, drepturile minorităților prevăzute de Tratatul de la Lausanne deveneau recunoscute la nivel internațional: „the free exercise of creed, religion, or belief; freedom of movement and of emigration; equality with Moslems in civil and political rights; the right to maintain charitable, religious, social and scholastic institutions"[21].

Ce avea să se întîmple însă cu cei veniți dinpre Turcia și care erau condițiile ce-i așteptau în Grecia? Conform autorităților elene și a Comisiei de Așezare înființată, regiunea macedonă urma să fie destinația celor nou-veniți. Zona era considerată propice pentru așezarea refugiaților, fiind o regiune extrem de fertilă și neexploatată, aceștia urmînd să ocupe vidul lăsat de populația turcă transmutată: „It contains large areas of uncultivated but cultivable lands, and has a large number of Turkish inhabitants who, under the terms of the Convention for the Exchange of Population (Lausanne Treaty) are being removed to Turkey[22]". Însă, în realitate, schimbul de populații nu a fost doar un fenomen minimalist,

[17]League of Nations, *Extrait nr. 23 du Journal Officiel,Novembre 1923, Convention Concernant L'exchange des population grecques et turques,Lausanne le* 30 *janvier* 1923, p. 1468. „Nu vor fi incluși în schimbul planificat în primul articol: a) locuitorii greci din Constantinopol; b) locuitorii musulmani din Tracia de Vest".

[18]Ismet Pașa sau Mustafa İsmet İnönü (1884-1973), a fost reprezentantul Delegației turce la Lausanne, fiind cel care avea să semneze tratatul. Cunoscut om politic, a devenit primul prim ministru al Turciei și al doilea președinte din istoria acesteia, precedat de Mustafa Kemal Atatürk.

[19] Thanassis Aghnides, *The Ecumenical Patriarchate of Constantinople. In the light of the Treaty of Lausanne*, New York, 1964, p.37.

[20]Vezi : *Treaty of Peace with Turkey signed at Lausanne in 24 July 1923*, from: „The Treaties of Peace 1919-1923, Vol. II, Carnegie Endowment for International Peace, New York, 1924. Prevederile cu privire la drepturile minorităților sunt cuprinse în Secțiunea a III-a, art. 37-45.

[21]FRUS,1924, Volume II, The Secretary of State to Senator Henry Cobot Lodge, 711.672/287b, Washington, May 5, 1924, p. 717. „Exercitarea liberă a crezului, religiei sau credinței; Libertatea de mișcare și de emigrare; Egalitatea cu musulmanii în drepturi civile și politice; Dreptul de a întreține instituții caritabile, religioase, sociale".

[22]League of Nations, Geneva, March 6th, 1924, *Greek Refugees-Report on the operations of the refuges Settlement Commission for the first three month, Athens, February 25, 1924*, Document C. 91. M. 30, 1924, II, Geneva 6 March 1924, p. 1. „Conține suprafețe mari de terenuri necultivate, dar cultivabile și are un număr mare

BDD-A27942 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:03 UTC)

supunînd populația venită la numeroase riscuri, în special cel al îmbolnăvirii, existînd un constant pericol al răspîndirii malariei.

Totuși, acest schimb nu a coincis neapărat cu disoluția tensiunilor politice existente între guvernul de la Ankara și cel de la Atena. Dimpotrivă, condițiile în care s-a realizat această întreagă „operațiune" a suscitat un val de nemulțumiri între cele două. O notă elocventă în acest sens este cea trimisă la Geneva în 20 noiembrie 1923, de către guvernul elen spre Secretarul General al Ligii Națiuniișsi implicit către statele semnatare ale Tratatului de la Lausanne, cu privire la modul în care Turcia încălca în mod abuziv prevederile reglementate internațional fără a fi supusă vreunei răspunderi jurisdicționale internaționale. Acuzele dure și categorice, evidențiau situația extrem de dificilă în care se aflau grecii rămași pe teritoriul Turciei: „Turkish Government [which] has been guilty of any violations of the Convention on the Exchange of Populations, which may have been recorded. Several thousand able bodies men are still kept in the most distant parts of Asia Minor in prison camps; the misery of their condition is impossible to describe"[23].

Un an mai tîrziu, situația părea să fie neschimbată. O notă alarmantă este trimisă de M.H.C. Carapanos, reprezentantul Delegației Greciei către Consiliul Societății Națiunilor cu privire la situația dificilă a minorității grecești din Constantinopol. Potrivit acestuia, în ciuda semnării acordului privind schimbul de populații din 30 ianuarie 1923, precedat de semnarea Convenției de la Lausanne din 24 iulie din același an, guvernul de la Ankara nu își respecta în totalitate obligațiile asumate: „Malheureusement, ces différentes stipulations, garantissant la liberté et les droits des habitants grecs orthodoxes de Constantinople exemptés de l'échange […] signés à Lausanne, n'ont pas été appliquées par le Gouvernement turc, malgré les réclamations et les protestations réitérées des Constantinopolitains"[24]. Situația era cu atît mai delicată cu cît guvernul de la Ankara, conform notei trimise, nu ar fi permis grecilor rămași să se întoarcă la casele lor, încălcînd grav acordurile internaționale: „Le Gouvernement turc, malgré les assurances qu'il a données à Lausanne, et les stipulations formelles de la Convention sur l 'échange, ne permet pas aux Grecs de Constantinople de rentrer dans leur foyers"[25].

În privința celor care au plecat, bunurile acestora imobile au intrat sub sechestru trecînd în administrarea guvernului turc, în timp ce bunurile mobile au fost vîndute : „Les biens immobiliers des absents se trouvent aujourd'hui sous le séquestre des autorités turques qui en ont la jouissance et l'administration. Leurs biens mobiliers ont été vendus"[26]. Un alt aspect tensionant era cel legat de posibilitatea grecilor de a se întoarce la Constantinopol, care potrivit Reglementărilor turce cu privire la călătorii era perfect legală, însă în realitate

---

de locuitori turci care conform prevederilor Convenției pentru schimbul de populație (Tratatul de la Lausanne) vor fi transferați în Turcia".

[23]League of Nations, *Exchange of Greek and Turkish Population. Note of November 16th 1923 From the Greek Government to the Powers signatory of the Treaty of Lausanne*, Document C. 712.M. 289.1923.I, Geneva, 20 November 1923, p. 4. „Guvernul turc [care] s-a făcut vinovat de orice încălcare a Convenției privind schimbul de populație, care ar fi putut fi înregistrat. Câteva mii de corpuri de oameni apți sunt încă ținuți în cele mai îndepărtate părți din Asia Mică în lagărele de detenție; mizeria condiției lor este imposibil de descris".

[24]League of Nations, *Minorités Greques a Constantinople et Minorités Turques en Thrace Occidentale* , Document C. 773.1924. I, Geneva, 23 Decembrie 1924, p. 3. „Din nefericire, aceste prevederi distincte, care garantează libertatea și drepturile locuitorilor greci ortodocși din Constantinopol scutiți de schimb [...] nu au fost puse în aplicare de către guvernul turc, în ciuda revendicărilor și protestelor repetate ale constantinopolitanilor".

[25]*Ibidem*, p. 3. „Guvernul turc, în ciuda asigurărilor pe care le-a oferit la Lausanne și a prevederilor formale ale Convenției privind schimburile, nu le permite grecilor din Constantinopol să se întoarcă la casele lor".

[26]*Ibidem*, p. 4. „Bunurile imobile ale celor plecați se află acum sub sechestrul autorităților turcești, care se bucură de acestea și le administrează. Bunurile lor mobile au fost vândute".

BDD-A27942 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:03 UTC)

impracticabilă: ,,Dans la pratique, le droit de retour est refusé aux Grecs, même dans cette faible mesure"[27].

În esență, conform autorităților elene, grecii rămași în Constantinopol nu se mai puteau bucura nici de libertatea de circulație în interiorul țării: ,,La circulation à l 'intérieur du pays est interdite aux Grecs restant en Turquie. Cette interdiction rend illusoire le droit de propriété que la minorité grecque conserve sur toute l 'étendue du territoire turc. En fait, il lui est impossible d 'exercer ce droit"[28]. În ceea ce privește sistemul educațional, nemulțumirile acestora erau extrem de multe, în special din cauza faptului că școlile lor din Constantinopol fuseseră închise temporar, ,,pour le motif que les appointements de leurs professeurs turcs, nommés par les autorités locales, n 'avaient pas été régulièrement payés"[29]. Atitudinea grecilor devenea una extrem de tensionantă, aceștia protestînd împotriva încălcării dreptului libertății de circulație, impozitării excesive și distituirii tuturor funcționarilor greci ce lucrau în administrația turcă. Potrivit acestora, situația lor se înrăutățea alarmant.

Alertate, autoritățile elene au căutat din răsputeri să semnaleze situația delicată a minorității grecești, prezentînd prin notele trimise către Liga Națiunilor starea reală existentă în rîndul minorităților. Elocvent în acest sens, rămîne Memorandumul trimis de către delegația greacă la finele anului 1924, către Secretariatul General al Societății Națiunilor, cu privire la situația grecilor din Constantinopol. Dacă administrația de la Atena s-a preocupat îndeaproape de susținerea deschiderii școlilor musulmane pentru minoritatea din Tracia de Vest, nu același lucru se putea afirma despre omoloaga sa de la Ankara. Conform notei trimise, se semnala atitudinea ilicită a guvernului turc de a îngreuna orice dorință de deschidere a unei școli grecești. ,,L'administration hellénique a accordé aux musulmans de la Thrace occidentale pleine liberté pour ouvrir leurs écoles, elle a même fermé les yeux sur un tas de défauts et de manquements, dans l'espoir que le temps y portera remède […] Le Gouvernement d'Angora oppose toute sorte de difficultés contre l 'obtention de permis pour la création d 'une nouvelle école ou contre le renouvellement de permis existant déjà[30]".

Conform delegației elene, guvernul de la Atena a făcut tot posibilul pentru facilitarea accesului minorității musulmane la un sistem educațional, sanitar și administrativ adecvat, susținînd chiar formarea unui personal calificat pentru școlile musulmane. În contrast, situația profesorilor și a institutorilor de origine greacă a fost una dramatică, căci aceștia și-au pierdut locurile de muncă, prin închiderea a numeroase școli. Puținele școli rămase s-au supus politicii guvernului turc, fiind închise cu fiecare prilej al unei sărbători musulmane oficiale sau în zilele de vineri, ceea ce în cazul Greciei nu s-a întîmplat, instituțiile educaționale musulmane rămînînd deschise chiar și de sărbătorile legale creștine ori în zilele de duminică.

Per ansamblu, Tratatul de la Lausanne este un exemplu unic în ceea ce a reprezentat schimbul de populații, fiind de o natură ambiguă, nici obligatoriu și nici voluntar[31]. Unicitatea

[27]League of Nations, Greek Minority in Constantinople", Note by the Secretary-General, continuation of the document C. 773.1924. VII, Geneva, 10 December 1924, p.2. ,,În practică, dreptul de întoarcere este refuzat grecilor, chiar și în mică măsură".

[28]*Ibidem,* ,,Grecilor rămași pe teritoriul Turciei le este interzis dreptul de circulație în interioriul țării. Această interdicție face iluzie la exercitarea dreptul de proprietate pe care minoritatea greacă și-o păstrează fără restrângere în Turcia. În realitate, le este imposibil ca să-și exercite acest drept".

[29]*Ibidem,* p. 3. ,,pentru motivul că salariile profesorilor turci, numiți de autoritățile locale, nu au fost plătite în mod regulat".

[30]League of Nations, *Letter from the Greek Delegate to the Secretary-General*, Roma, 10 December 1924, Document C.773.1924 I. Mémorandum sur la situation de la minorité grecque à Constantinople, p. 11. ,,Administrația elenă le-a dat musulmanilor din Tracia de Vest libertatea deplină de a-și deschide școli, și chiar a închis ochii la o grămadă de greșeli și deficiențe, în speranța că timpul le va remedia[...] Guvernul Angorei se opune tuturor tipurilor prin dificultăți în obținerea permiselor pentru crearea unei noi școli sau împotriva reînnoirii permiselor existente".

[31]Renée Hirschon, *op.cit.*, p. 28.

BDD-A27942 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:03 UTC)

acestui tratat s-a cristalizat și din prisma legiferării pentru întîia oară în istoria relațiilor internaționale a ideii unui schimb de populații, chiar dacă acesta debutase neoficial înainte.

Reflectînd asupra celor menționate anterior, putem conclude că situația a fost, incontestabil, una extrem de complicată, cel puțin în primii ani de după semnarea Tratatului de la Lausanne. În genere, documentele oficiale ale delegației elene schițează maniera în care acestea au perceput evenimentele politice, criticînd constant atitudinea statului turc cu privire la situațile grecilor ortodoxi rămași pe aceleași meleaguri. Totuși, nu trebuie să uităm că, per ansmblu, au existat și aspecte pozitive ale acestui schimb. Printre acestea se înscriu cele economice, căci Grecia cîștigase un segment al populației reprezentat preponderent de antreprenori, care au stimulat economia elenă. Tot în lumina acestei idei, se înscrie și revitalizarea tradițiilor bizantine, resimțite în special în iconografia bisericii ortodoxe grecești. De asemenea, tradiții culinare noi precum și influențe muzicale orientale pătrund pe această cale în Grecia[32].

În loc de concluzii

În pofida faptului că, Societatea Națiunilor și-a asumat rolul de observator și mediator al antagonismului etnic greco-turc, insuccesul imediat survenit este indisolubil legat și de forfota iscată în jurul neratificării Tratatului de la Lausanne de către Senatul american[33]. Pentru că acest schimb de populații a fost realizabil doar în contextul politic internațional, nerecunoașterea acordului a îngreunat fără echivoc aplicabilitatea principiilor cu privire la respectarea drepturilor minorităților.

Totodată, este recognoscibil impactul care a survenit ca urmare a acestui schimb de populații. Sub aspect economic, acest impact a fost unul pregnant. O parte considerabilă a grecilor-ortodoxi care au părăsit Turcia erau implicați în activități comerciale, economice, fiind meșteșugari sau antreprenori, o clasă de mijloc prosperă în economia turcească. În contrast, majoritatea turcilor-musulmani care au migrat spre Turcia erau preponderent țărani, a căror ocupație de bază rămînea agricultura. Per ansamblu, această migrație ,,economică" a atras după sine consecințe negative asupra economiei noii Republici turce, producînd o relativă stagnare economică în procesul de tranzit spre o economie modernă.

Și bineînțeles, referirile la acest eveniment istoric sunt indisolubil legate și de impactul uman. Ne referim aici la destinul familiilor dislocate, traumele colective, dezvoltarea urii între națiuni și implicit creșterea naționalismului, scăderea productivității economice, precum și amplificarea tensiunilor politice și religioase.

A fost Tratatul de la Lausanne și implicit prevederile sale cu privire la statutul minorităților sortite eșecului? Aparent am fi tentați să oferim un răspuns pozitiv. Însă, acest moment istoric trebuie perceput ca și o expresie contextualizată în realitatea politică internațională, fiind cea mai fezabilă soluție la acel moment. Eforturile Greciei în respectarea prevederilor Tratatului de la Lausanne sunt fără echivoc apreciabile. În contrast, neregularitățile semnalate de către Guvernul de la Atena către Societatea Națiunilor, cu privire la starea minorității grecești din Turcia, trebuie percepute într-o manieră obiectivă, pe fundalul situației interne de reconfigurare a noului stat turc. Esențială în reconstituirea istorică a momentului, poziția greacă din prisma documentelor amintite redau doar o perspectivă a întregului episod.

---

[32] *Ibidem*, p. 18.

[33] Implicațiile Statelor Unite ale Americii au o conotație aparte în semnarea Tratatului de la Lausanne. Deși acestea nu au fost implicate în nicio relație conflictuală cu fostul Imperiu Otoman, Statele Unite, a cărei participare la tratative nu a fost privită cu bun augur de către Marile Puteri europene, cu excepția Italiei, și-a implementat interesele politice și economice sub spectrul garanției internaționale a minorităților și respectării principiilor umanitare. Vezi: Corina-Maria Lenard, *The United States of America and the Lausanne Conference*, în vol. ,,Cogitationes Ad Historiam. Elements of Modern and Contemporany European Culture and Civilization", Tipomur, Târgu Mureș, 2017.

BDD-A27942 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:03 UTC)

Privind spre viitor, ne îndreptăm cu velocitate spre centenarul Tratatului de la Lausanne. Ce ne va aduce 2023? Nu e ușor de preconizat. Referindu-ne la recenta vizită oficială a președintelui turc Recep Erdoğan în Grecia, prima vizită a unui președinte turc din ultimii 65 de ani, s-a readus în lumină problematica Tratatului de la Lausanne, șeful statului turc considerînd o necesitate reactualizarea prevederilor[34] stabilite la aproape un secol distanță în urmă. Concluzînd, ne aflăm în fața unui semnal notoriu că prevederile Tratatului de la Lausanne cu privire la chestiunea minorităților redevin un subiect incitant în cadrul dezbaterilor politice internaționale.

BIBLIOGRAPHY

Lucrări generale:

1.A Memorandum –Against ratification by the Senate of the Lausanne Treaty, Negotiated between the United States and Turkey, at Lausanne, on August 6, 1923.
2. Aghnides, Thanassis, *The Ecumenical Patriarchate of Constantinople. In the light of the Treaty of Lausanne*, New York, 1964.
3.Hirschon, Renée, *Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey*, Berghahn Books, New York, 2003
4. Kadıoğlu, Ayşe, Keyman, E. Fuat, *Symbiotic Antagonisms. Competing Nationalism in Turkey*, The University of Utah Press, Salt Lake City, 2011.
5.Karpat, Kemal H, *Studies on Turkish Politics and Society*, Brill, Leiden, 2004.
6.Kevorkian,Raymond, *The Armenian Genocide: A Complete History*, I.B. Taurius& Co Ltd, New York, 2011.
7. Lenard, Corina-Maria, *The United States of America and the Lausanne Conference*, în vol. ,,Cogitationes ad Historiam. Elements of Modern and Contemporany european Culture and Civilization", Tipomur, Tîrgu Mureș, 2017.
8.Müge, Göçek Fatma, *Denial of violence : Ottoman past, Turkish present and collective violence against the Armenians, 1789–2009*,Oxford University Press, 2015.
9.Özsu**,** Umut,*Formalizing Displacement: International Law and Population Transfers*, University Press, Oxford, 2015.
10.Pettifer, James, *War in the Balkans: Conflict and Diplomacy before World War I*, I.B Tauris & Co. Ltd, London, 2016.
11.Smith, Michael Llewellyn, *Ionian Vision: Greece in Asia Minor*, 1919-1922, Hurst & Company, London, 1998.
12.*The Lausanne Treaty and the Kemalist Turkey*, One Madison Avenue, New York, 1924.
13.Vermeulen, Hans, Baldwin-Edwards, Martin, van Boeschoten, Riki, *Migration in the Southern Balkans: From Ottoman Territory to Globalized Nation States*,Springer Cham Heidelberg, New York, 2015.

Documente diplomatice:

1.Foreign Relations of United States (FRUS), Vol. II, Washington, 1923.
2.League of Nations,*Extract from a Report by Dr. Nansen,The Question of Refugees in Greece and Asia Minor***,** Document C.736(a).1922, Geneva, 18 November 1922; *Extrait nr.*

[34]www.bbc.com/turkce/haberler. *Erdoğan'ın Lozan Antlaşması'nın gölgesinde kalan Atina ziyareti* („Vizita lui Erdoğan la Atena în lumina Tratatului de la Lausanne"), accesat ultima dată online în 20.01.2018.

BDD-A27942 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:03 UTC)

23 du Journal Officiel,Novembre 1923, Convention Concernant L'exchange des population grecques et turques,Lausanne le 30 *janvier* 1923 ; *Exchange of Greek and Turkish Population. Note of November 16th 1923 From the Greek Government to the Powers signatory of the Treaty of Lausanne*, Geneva, 20 November 1923, Document C.712.M. 289.1923.I; *Greek Refugees-Report on the operations of the refuges Settlement Commission for the first three month*, Athens, February 25 1924, Document C. 91.M.30, 1924, II; *Greek Minority in Constantinople, Note by the Secretary-General*, continuation of the document 10 December 1924, C.773.1924.VII;*Letter from the Greek Delegate to the Secretary-General*, Roma, 10 December 1924, Document C.773.1924 I; *Minorités Greques a Constantinople et Minorités Turques en Thrace Occidentale*, Geneva, 23 December 1924, Document C.773.1924.I;

3.Treaty of Peace with Turkey signed at Lausanne in 24 July 1923, from: ,,The Treaties of Peace 1919-1923, Vol. II, Carnegie Endowment for International Peace, New York, 1924.

Pagini web:

www.bbc.com

http://ieg-ego.eu/en/threads/europe-on-the-road/forced-ethnic-migration/berna-pekesen-expulsion-and-emigration-of-the-muslims-from-the-balkans.

BDD-A27942 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:03 UTC)